

AKATEEMINEN DISSERTAATIO
VAKUUTTUNEISUUDEN (FÜRWAHRHALTENIN)
KOLMESTA ASTEESTA:
USKOMINEN, LUULEMINEN, TIETÄMINEN
JONKA

Kuninkaallisen Turun Akatemian Maineikkaan Filosofisen Tiedekunnan Luvalla
esittää julkisesti tarkastettavaksi
Kuninkaallisen Turun Akatemian Kirjastonhoitaja
Maisteri GABRIEL ISR. HARTMAN
pohjanmaalaisen
GUSTAF FREDRIK FROSTERUKSEN
TOIMIESSA RESPONDENTTINA
Fysiikan auditoriossa 13. päivänä huhtikuuta 1808
aamupäivällä totuttuun aikaan

TURUSSA, FRENCKELLIN kirjapainossa

Todeksi sanotaan tietoa, joka vastaa tiedettyjä asioita niin, että kaikki mitä tieto esittää asioista, on asioissa itsessään ja asioita itseään. Totuus nimittäin perustuu siihen, että tieto sopii tiedettyihin tai mahdollisesti tiedettyihin olioihin¹. Tieto on mielen rajojen sisällä, tiedon mieltämät oliot ovat mielen ulkopuolella tai ainakin olioita koskevan tiedon ulkopuolella: sen tähden tieto oliosta voi olla sovussa tai riidassa olion kanssa. Jos se sopii asiaan, se on totta, jos se riitautuu asian kanssa, se on epätotta. Kukapa ei ymmärtäisi, että tiedon arvo perustuu kokonaan sen totuudellisuuteen? Sillä jos oliot eivät itsessään ole sellaisia, millaisiksi ne esittäytyvät meidän tiedossamme, jäämme harhaan; aivan kuin jos eksyisimme syvälle ja valtavalle merelle ja uskoisimme välillä tähystäneemme isänmaamme näkyviin sumun seasta, mutta sumun jälleen hälvettyä huomaisimme ahdistuneina etsineemme sitä turhaan ja joutuisimme viimein onnettomina tunnustamaan erehdyksemme kaikkein tärkeimmässä.

Huomatkaamme kuitenkin tarkoin, miten totuus ei edellytä, että tiedolla jostain asiasta olisi kaikki, mitä asiassa itsessään on, kun taas asioilla itsellään sen sijaan on kaikki, mitä tieto mieltää niistä. Sillä asioissa voi olla paljonkin, mitä emme tiedä emmekä ehkä voikaan tietää, ja kuitenkin tietomme on tosi, jos asioilla on sitä, mitä asioissa on ja mitä tietomme mieltää niistä. Nimittäin tarkastelemamme totuuden tuottaa tiedon sopeutuminen mahdollisesti tiedettävään oloon, ei olion sopeutuminen tietoon. Tästä seuraa, että ohut ja perin niukka mutta luja tieto voi olla totta, kun sitä vastoin laaja ja sekalainen tieto voi olla lähes kokonaan vailla totuutta.

Mutta koska totuus riippuu tällaisesta sopivuudesta, se voi myös olla tiedossa, vaikka mieli ei sitä tunnistaisikaan. Tietohan ei ole tosi sen tähden, että me pidämme sitä totena, vaan siksi, että se on itsessään tosi. Vastaavasti arvelemme vähän väliä tietoa todeksi, vaikka se on itsessään epätotta. Kaiken lisäksi tietoa, jota mielellä on totuudesta, kutsutaan vakuuttuneisuudeksi² (saksaksi *Fürwahrhalten*), joten ilmiselvästikään totuus ei riipu vakuuttumisesta eikä vakuuttuminen totuudesta, vaikka vakuuttuminen aina pyrkii tiedon totuuteen.

Toden tiedon tavoittaminen ja tiedon totuudesta vakuuttuminen ovat siis eri asioita, sillä kumpikin voi ilman toista löytää paikan mielestämme. Ja koska voimme nauttia totuudesta vain sillä ehdolla, että pidämme totta totena ja epätotta epätotena, meidän toimintaohjeeksemme täytyy tulla toden erottaminen kunnolla epätodesta.

Jotta erottelu onnistuisi, on välttämätöntä, että on jokin keino, jonka avulla totuus tunnustetaan tiedossa tai sen jossain osassa. Niinpä todessa tiedossa tulee olla joitain tunnusmerkkejä tai jokin luonne, jonka läsnäolon ja poissaolon perusteella totuutta haluava voi tunnistaa totuuden ja väärän, tällaisia tunnusmerkkejä tai tällaista luonnetta kutsutaan 'totuuden kriteeriksi'. Koska tiedettyjä ja mahdollisesti tiedettyjä asioita on niin monia ja niin erilaisia, kriteeri ei voi olla vain yksinkertainen ja sama kussakin tapauksessa, vaan se suuntautuu eri tavoin eteen tulevien olioiden ja tietoon johtaneiden reittien erilaisuuden mukaan. Voimme kuitenkin saattaa yleisen säännön muotoon seikat, joista totuus kriteeri on kussakin tapauksessa haettava ja jotka on huomioitava, jos haluamme, että totuus vaaitaan oikein. Sillä sääntö tai yleinen normi, jonka avulla kaikki tosi arvioidaan johtopäätöksissä, on yleensä se, että johtopäätöksessä ei ole enempää eikä muuta kuin

mitä premissit määrittävät. Tai mieluummin: mikäli kaksi (johtopäätöksen subjekti ja predikaatti) pääsee sopuun kolmannessa (syllogismin välitermissä), ne ovat sovussa keskenäänkin (sikäli kuin predikaatti käy yksiin subjektin kanssa johtopäätöksessä). Tai viimein: mikäli kuin päätermi (johtopäätöksen predikaatti) sisältää välitermin ja mikäli kuin itse välitermi sisältää aputermin (johtopäätöksen subjektin), päätermi sisältää myös aputermin (toisin sanoen predikaatti käy yksiin subjektin kanssa johtopäätöksessä). Näin on täysin oikeutetusti myös yleistettävissä, että voimme nähdä niiden seikkojen, jotka on otettu jostain asiasta tai jotka selvästi näemme voitavan ottaa siitä, käyvän varmasti yksiin tuon asian kanssa.³ Jos jostakin asiasta päätellään jotain, mitä siinä ei esiinny, siihen ei tietenkään pidä luottaa, eikä johtopäätös ole voimassa yhdestä asiasta toiseen, ellei toinen sisälly toiseen tai ole sen määrittämä, niin että mieleemme tajuaa niiden välisen kokonaisuhteyden.

On siis kovin ihmeellistä, että filosofit ovat jakaneet objektiivisen totuuden tunnusmerkit subjektiivisiin ja objektiivisiin, joista objektiiviset kootaan mahdollisesti tiedetyistä (objektiivisista) olioista, kun taas subjektiiviset juontuvat yksilöllisestä (subjektiivisestä) lähteestä. Erottelu on nähdäkseni harkitsematon ja turha. Sillä jos arvostelukykyni on minkään arvoinen, ei ole lainkaan subjektiivisia syitä, joiden perusteella pidämme tietoa totena, jos muuten olemme tietoisia näistä perusteista. Jokainen, joka pohtii tarkemmin sitä, mitä yritän esittää, myöntää helposti minun olevan oikeassa, ellen sitten kokonaan erehdy.

On kaikkiaan kolme vakuuttuneisuuden (*Fürwahrhalten*) astetta: uskominen (*Glauben*), luuleminen⁴ (*Meinen* tai *Vermuthen*), tietäminen (*Wissen*)⁵.

Tiedämme jotain silloin, kun olemme havainneet ja oivaltaneet kaiken, mitä jostain asiasta mahdollisesti tiedämme, kun olemme huomanneet ja keksineet tai huomaamme ja keksimme ja olemme tarkoin tietoisia asiasta itsestään. Tiedän nyt kirjoittavani vakuuttuneisuuden asteista. Tiedän kirjoittaneeni ihmistiedon luonteesta. Tiedän, että kolmikulmiossa on kolme kulmaa ja kolme sivua. Tiedän, että tasakylkisessä kolmiossa on pohjalla yhtä suuret kulmat, koska tarkastellessani sellaista kolmikulmiota havaitsen, että kulmat ovat pakostakin yhtä suuret. Tiedän, ettei aurinko ole tänään vielä noussut, koska juuri yön pimeyden ohitettuani katselen koko taivaan kantta enkä näe aurinkoa horisontin yläpuolella. Tiedän kädessä riiputtamani kiven putoavan maahan, jos päästän sen kädestäni, koska ymmärrän sen painon ja näen, ettei mikään estä sitä tippumasta maahan asti. Ja niin edelleen.

Luulen oliota tuoksi tai täksi silloin, kun mieleni ei havaitse tai oivalla kaikkea sen toteennäyttämiseksi välttämätöntä vaan ainoastaan tiettyjä osia tai tunnusmerkkejä, jotka riittävät osoittamaan olion todennäköisesti mutta eivät varmasti. Pohtiessani sielunkyvyylläni sitä, mitä tiedän jostain oliosta ja havaitessani, että ne eivät riitä osoittamaan todeksi sitä, mistä kysymys nousi esiin, koska en edelleenkään tunne joitakin asiayhteyden tai asiain puolia, luulen, en tiedä, olion olevan kuten tietämäni syyt näyttävät osoittavan. Luulen veljeni tulevan luokseni huomenna, koska hän on luvannut minulle niin, ja tunnen hänet luotettavaksi eikä minulla ole tiedossa mitään, mikä estäisi häntä toteuttamasta aikomustaan. Kuitenkaan en tiedä sitä, koska kaikesta huolimatta hän voi huomisen valjettua sairastua tai muuta vastaavaa, eikä hän kykenekään tulemaan luokseni. Luulen, että lapsistani tulee hyviä ja hurskaita, koska tiedän nähneeni suuresti vaivaa kehittäakseni heitä. Tästä en kuitenkaan voi olla varma, koska en oivalla, mitä kaikkea voi tapahtua, siinä missä tiedän, että tässä moninaisessa ja muuttuvaisessa maailmassa on paljon sellaista, mikä voi mitätöidä hyvät aiheet. Luulen, että maalle palatessani eräs kirja on edelleen kaapissani, koska tiedän jättäneeni sen sinne lähtiessäni ja kantavani mukanaani huoneeni ja kaappini avainta. En kuitenkaan tiedä sitä, koska en oivalla kaikkea itse asiasta, kun taas sen tiedän, että esimerkiksi varas on voinut hajottaa väkivalloin ikkunan tai oven ja mennä sisään huoneeseen ja ryöstää kirjan poissa ollessani. Luulen kaikkea, minkä syitä harkitessani tiedostan, ettei oivallukseni siitä ole täyteläistä.

Minun sanotaan uskovan, kun pidän jotakin totena enkä kuitenkaan punnitse enkä tiedosta syitä sille, miksi se olisi totta. Tiedän, kun oivallan kaikki toden perusteet, uskon, kun en tarkastele lainkaan mitään perusteita, ja jos sitä, minkä uskomme olevan yhtä tai toista, kutsutaan uskoksi, uskolta puuttuu kokonaan rationaalinen perusta. Tästä seuraa, että se, joka tietää ja se, joka ainoastaan uskoo, ovat yhtä varmoja todesta ottamansa totuudesta. Nimittäin tietävä siitä syystä, että hän tuntee tarkoin itse asian ja voi siten olla varma sen luonteesta ja perustelusta, uskova puolestaan siitä syystä, että hän ei ymmärrä millään tavoin epäillä ajattelunsa totuutta, koska hän ei ota lainkaan huomioon asian perusteita. Kaikkien tuntema tosiasia on, että kukaan ei voi samanaikaisesti uskoa ja epäillä eikä tietää ja epäillä; pieninkin epäilyn rahtunen on riittävä romuttamaan uskon ja tiedon ja saamaan aikaan sen, että luottamus muuttuu luuloksi. Kun joku suuntaa vaikkapa vain hitusen verran ajatteluaan tietoiseksi siitä, ettei oivalla täysin selvästi syitä ja perusteita, joihin hänen todeksi uskomiansa asioiden totuudellisuus perustuu ja tukeutuu, niin juuri sillä hetkellä koko tuo usko väistämättä ikään kuin yhden kuolettavan iskun lyömänä romahtaa ja hälvenee. Samalla mieli pyrkii

epäilyksen ja luulon samanaikaisten mutta erilaisten mielenvoimien välistä korkeammalle kehityksen asteelle ja edistyy hankkimaan varmoihin perusteisiin nojaavaa tietoa eli itsetarkoituksellista tiedettä.

Nykyfilosofit ovat tunnetusti opettaneet jotain aivan muuta tästä asiasta. Lukija tutkikoon esimerkiksi Mellinin⁶ teoksesta *Encyclopädisches Wörterbuch der kritischen Philosophie* hakusana-artikkelia "Fürwahrhalten", jossa lukee seuraavasti: "Arvostelman subjektiivinen pätevyys yhdistyneenä samalla objektiivisesti pätevään vakuuttuneisuuteen. 'F' on ymmärryksessämme annettuna: se varaa objektiivisiin perusteisiin, mutta vaatii myös subjektiivisia syitä arvostelevassa. Sillä on kolme vaihetta: a) luuleminen: 'F', jonka tiedostan niin subjektiivisesti kuin objektiivisestikin riittämättömäksi; b) uskominen: 'F', jonka tiedostan subjektiivisesti riittäväksi mutta objektiivisesti riittämättömäksi; c) tietäminen: 'F', jonka tiedostan sekä subjektiivisesti että objektiivisesti riittäväksi." Ja niin edelleen. Tai jos lukijalla on helpommin käsillä Joh. Schultzin *Uplysningar öfver Herr Professor Kants Kritik af rena förnuftet*⁷, missä lukee: "Kaikessa myöntävässä väittämässä (*Fürwahrhalten*) on kolme astetta: luulla, uskoa tai tietää. Luuleminen on myöntävä väite, jossa sekä subjektiiviset että objektiiviset perusteet ovat riittämättömiä. Uskominen on myöntö, jossa objektiiviset perusteet ovat riittämättömät mutta subjektiiviset riittävät. Tietämiseksi kutsutaan myöntöä, jossa sekä subjektiiviset että objektiiviset perusteet ovat riittävät." Ja hiukan myöhemmin: "Puhtaasti käytännöllisessä mielessä voidaan teoreettisesti riittämättömä totena pitämistä kutsua uskomiseksi, nimittäin kun jotain pidetään totena tiettyjen tarkoitusten vuoksi." Ja edelleen sivulla 183, sen jälkeen kun kirjoittaja on osoittanut kuulun Kantin tapaan, että ylipäätään ei ole olemassa mitään spekulatiivisia tai teoreettisia perusteita, joiden varaan voisimme rakentaa opin Jumalasta, mainitaan hänen olemassaolostaan, luonnostaan ja muusta siihen läheisesti liittyvästä: "Minun täytyy siis välttämättä uskoa Jumalaan ja iankaikkiseen elämään ja olen varma, että kukaan ei saa horjutettua minua tässä uskossa. Sillä muutoin eivät minun moraaliset perusteeni olisi mitään. En voi tehdä niitä tyhjäksi ilman että tulen omissa silmissäni halveksittavaksi." Ja niin edelleen. Niinpä (jotta johtopäätös tulisi selvemmin esiin!): koska *en tahdo* olla itselleni halveksittava, Jumala on olemassa, ja uskon siihen, vaikka tiedän, etten voi koskaan tietää eikä minulle ole mahdollista tietää sitä pysyvästi ja varmasti! Ja jottei asiaa haettaisi liian kaukaa, Kiesewetterin teoksesta *Lärobok i Logiken* voi lukea muun muassa seuraavaa: "Usko ilman kaikkia järkiperusteluita on talonpojan uskoa, sokeaa uskoa. Subjektiiviset perusteet, jotka määrittävät totena pitämistä, ovat tarkoitus, päämäärä, pyyde, tunteet, ynnä muut vastaavat."⁸

Kaikki esitetty jäsentyykin helposti seuraaviksi teeseiksi:

- Vakuuttuneisuudessa, jossa pidämme jotain totena, on kolme tasoa. Niistä ensimmäinen ja alin on luuleminen, toinen ja keskimäinen uskominen ja kolmas ja ylin tietäminen.
- Niin luulemisessa, uskomisessa kuin tietämisessäkin olemme tietoisia joko objektiivisista tai subjektiivisista syistä, joiden vuoksi pidämme jotakin totena.
- Uskoon nojautuvia subjektiivisia syitä ovat tarkoitus, päämäärä, hyödyllisyys, tunne ja niin edelleen.
- Voimme uskoa joko rationaalista perusteista, kun usko on filosofista, tai ei-rationaalista syistä, kun uskoa kutsutaan sokeaksi.
- Voimme uskoa, vaikka olemme tietoisia siitä, että syyt uskomiseen ovat puhtaasti subjektiivisia ja että emme voi lainkaan tietää itse oliosta, onko sitä vai ei. Ja niin edelleen.

Näitä näkemyksiä vastaan asetan seuraavat väitteet, joita lukija tarkastelkoon suopealla silmällä:

- Uskallan väittää, että vaikka uskomme riippuisikin tämänkaltaisista subjektiivisista syistä, uskoessamme emme ole tietoisia näistä syistä. Kuka ei nimittäin myöntäisi minun olevan oikeassa tässä: kukaan tervejärkinen ei voi uskoa sitä, mitä toivoo tai mikä hänelle on tarpeen, vain siitä syystä, että hän toivoo sitä tai saa hyötyä siitä, kun hän kuitenkin tiedostaa, ettei hänellä ole koko asiasta mitään tietoa? Vai olisiko se järkevä, joka keskellä laajaa erämaametsää nälissään maatessaan ja tajutessaan tarvitsevansa ruokaa uskoisi saavansa sinne toivomansa ruuan, vaikka tietäisikin samalla, ettei hänen uskonsa rakennu millekään muulle perustalle kuin omalle toivomukselleen? Olisiko sitä sanottava järkeväksi, joka purjehtiessaan pienessä ruuhessa valtavan suurella merellä uskoisi myrskyn noustua pääsevänsä turvallisesti satamaan tietäen, ettei hänen uskoonsa ole mitään muuta syytä kuin se, että muutoin hänellä ei olisi toivoa elämästä? Kun kiinnitän huomioni uskon perusteisiin, punnitsen lisäksi niiden vahvuutta. Jos oivallan asian todellisen luonteen ja suhteet tai riittävät syyt, vakaumukseni säilyy lujana ja järkähtämättömänä, koska tiedän asian olevan niin. Jos sitä vastoin tajuan, etten tunne asiaa enkä pysty saavuttamaan sitä koskevaa tiettyä tuntemusta, mieleen hiipii epäilyksiä, ja niiden vaikkapa vain pienen pienikin aavistus kykenee runtelemaan koko uskon, sillä se, joka epäilee, ei varmastikaan usko. Punnitessamme toden perusteita ja kriteerejä joko näemme asian vakaasti, jolloin tiedämme sen, tai katsomme sitä vähemmän vakaasti, jolloin emme usko, mutta melko

varmojen seikkojen perusteella luulemme. Pohtiessani, onko tai tapahtuuko jotain toivottua vai ei, tutkin sielussani ja pohdin tarkoin perusteita sille, miksi se on tai ei ole, miksi se tapahtuisi tai ei tapahtuisi. Tästä johtuen luulen, että se, millä on mielestäni vahvemmat perusteet, on tai tapahtuu. Toivonko tai kiroanko sitä, sillä ei ole mitään tekemistä asian kanssa.

En millään muotoa kiellä, se huomattakoon, että monet ihmiset uskovat pakottavista subjektiivisista perusteista, mutta sen kiellän, että he olisivat tietoisia näistä kuten uskon perusteista. Himon, pelon, ystävyyden ja sen sellaisten tapaiset sielunliikahdukset voivat näet kääntää sielun olioiden ja tosien perusteiden pohdinnasta puhtaasti kuvitteellisten tai vähäpätöisten olioiden puoleen: kuten jo kauan sitten monet ovat huomanneet, että todellisista perusteista tietämätön mieli uskoo toivomansa mukaan tämän tai tuon olevan tai tapahtuvan, mutta tämä on jotain aivan muuta. Sillä siinä tapauksessa, että uskomme kaikkeen ja aina, emme usko subjektiivisten perusteiden takia, jotka pystyvät sielun havaitsemina luomaan uskoa, vaan ainoastaan sen takia, että emme ole tietoisia perusteista emmekä tiedä niiden merkitystä tai vaikutusta.

En kiellä sitäkään, etteivätkö ihmiset voi uskoa totuuksia. On nimittäin monia tosia asioita, joita ihmiset käsittävät vain pelkällä uskolla, kuten tapahtuu yleisesti uskonnollisissa asioissa. Tässä ei ole kyse uskon totuudesta vaan niistä tietoisuuden perusteista, joihin usko tukeutuu. Kukaan tervejärkinen ei voi olla myöntämättä, että hän ei ole tietoinen niistä perusteista, miksi hän uskoo tämän tai tuon, vaikka se olisi tosinta totta, eikä sitä, että aloitettuaan etsiä perusteita hän päätyy varmasta uskosta epäilyyn ja luuloon. Tai jos perusteen mukanaolo myönnetään, se ei varmaankaan ole subjektiivinen vaan omaksuttu ulkopäin kuten opettajan arvovallasta. Sen tähden pythagoralaisten *autos efa*, ”hän itse sanoi”, on siirtynyt sananlaskuihin.⁹ Sen tähden myös

b) kiellän, että subjektiiviset perusteet tai argumentit voisivat tuottaa uskoa. Sillä kukaan järkevä ei voi olla niin hullu, että pitäisi epävarmaksi tietämäänsä totena ja katsoisi johtopäätöksen voivan päteä yhdestä asiasta toiseen, siitä suuresti poikkeavaan asiaan, jos hän tajuaa niiden olevan erilaiset. Joko tiedän tai luulen tai uskon, että Jumala on, mutta aina objektiivisista syistä. Tiedän Jumalan olevan, kun havaitsen luonnossa asioiden perusteita, jotka saavat minut selvästi ja varmasti oivaltamaan korkeimman Hengen olemassaolon. Luulen Jumalan olevan, kun tarkastellessani niitä argumentteja, joihin usko Jumalasta nojaa, näen useiden niistä osoittavan, että Jumala on, mutta en kuitenkaan tunne asiaa niin selvästi, että ehdottomasti ei olisi mitään pelkoa vastaväitteistä. Uskon Jumalan olevan pitäessäni tätä totena sen vuoksi, että minulle ei herää mitään epäilyksiä perinteisten lausumien perusteiden totuudesta, tai että luonnon tarkastelusta ammentamani argumentit näyttävät minusta riittävän todistamaan asian. Kaikissa vakuuttumisen asteissa on objektiivisesta johdettuja argumentteja ja ainoastaan niitä. Puhtaasti subjektiivisista ei synny mitään uskoa. Tästä seuraa:

c) Kun uskotaan, kaikki vakuuttuneisuus on sokeaa uskoa, mutta kun vakuuttuneisuus riippuu tiedosta ja nojautuu objektiivisiin argumentteihin, se on rationaalista. Sillä kaikki totena pitämisen rationaaliset perusteet ovat objektiivisiä, kuten on jo muistutettu, ja rationaalista perusteista emme usko vaan joko luulemme, jos tajuaamme perusteiden olevan riittämättömiä asian todistamiseen, tai tiedämme, jos perusteet ovat riittävät eli täysin oivalletut. Mutta jos ne eivät sattumoisin ole riittävät, vaikka pidämme niitä riittävinä, silloin osittain tiedämme, osittain uskomme; tiedämme tunnetut perusteet ja uskomme asian siltä osin kuin emme ole tietoisia perusteiden riittämättömyydestä. Sen tähden myös

d) uskallan väittää, että uskominen on alin, luuleminen keskimmäinen ja tietäminen ylin luotettavuuden aste. Näin koko vakuuttuneisuuden asteopilla, joka on niin usein ollut esillä kriittisten filosofien kirjoituksissa, on se merkitys, että tuskin mikään suuremman osa on vailla lujaa ja vankkaa perustaa, ja jos lausumani nojautuvat muuhun kuin riittävän varmoihin perusteisiin, ne on kaikin mokomin hylättävä. Mutta arvioikoon joku tarkkaavaisempi, mitä näistä asioista tulee ajatella. Minusta tämä, mitä halusin esittää, näyttää niin todelta ja taatulta, että katson ilman muuta tietäväni, en uskovani; täysin varmaa on se, että en luule, koska mielessäni ei ole epäilystäkään tästä aiheesta.

*Suomentanut Raija Sarasti-Wilenius
Toimittanut Jarkko S. Tuusvuori*

Viitteet [& Suomentajan & toimittajan huomautukset]

¹ Tällä tavoin meidän aikamme filosofit määrittelevät materiaaliseksi tai objektiiviseksi kutsumansa totuuden erotukseksi formaalista tai loogisesta totuudesta, jonka tulee perustua ajattelun yhtäpitävyyteen logiikan

lakien kanssa. Aiemmin totuuden määritelmä oli sama kuin materiaalisen totuuden määritelmä nykyisin, kuten Wolff sanoo: ”Totuudella tarkoitetaan arvostelmamme yhtäpitävyyttä objektin tai esitetyn olion kanssa. [Latinan verbi *repraesentare* kääntyy tässä ”esittää”; verbit ”mieltää”, ”eduskuvata” ja ”representoida” voisivat tulla myös kyseeseen.] Tätä totuutta sanotaan loogiseksi, koska logiikassa tämä on käsitteen merkitys” (ks. Wolff, *Logica* § 505). He nimittäin arvelivat harkitsemattomasti, että materiaallinen totuus sisältyy tähän formaaliin totuuteen ja että muodollisesti tosi tieto on aina myös materiaalisesti tosi, ikään kuin moni asia ei olisi tosiasiallisesti väärä, vaikka se olisikin todistettu loogisella metodilla.

Objektiivinen totuus on aina yksi ja sama, sen sijaan filosofien keksimiä systeemejä on ollut monia erilaisia. Useat niistä ovat materialtaan vääriä, vaikka lähes kaikki olisi johdettu huolellisesti logiikan normien mukaisesti. Lukija tehköön selkeän eron materiaalisen ja formaalin totuuden välillä; on myös huomioitava, että silloin kun totuuteen ei liitetä mitään määrettä, se tarkoittaa aina meillä, kuten yleisestikin ihmisten keskuudessa, materiaalista totuutta, joka on ainoa tosi totuus. [Christian Wolff/Wolfius (1679–1754), saksalainen filosofi. Lainaus on teoksesta *Philosophica rationalis sive logica* (1728).]

² [Latinan *persuasion* tavallinen merkitys on ”suostuttelu” tai ”taivuttelu”. Tässä ratkaisevaa on Immanuel Kantin (1724–1804) *Kritik der reinen Vernunftin* (1781/1787) asia- ja tekstiyhteys. Teoksessa erotetaan tiedollis-totuudellinen ja kestävä vakuuttuneisuus (*Überzeugung*) äkillis-tunteenomaisesta ylipuhuttuudesta (*Überredung*). Teoksen tunnetuksi tekemä saksankielinen filosofinen termi *fürwahrhalten* tarkoittaa kirjaimellisesti juuri ”pitää totena”. Muita vakuuttuneisuuden lajeja tai tiedollisia asennoitumisia ovat luuleminen (*Meinung*), uskominen (*Glauben*) ja tietäminen (*Wissen*).]

³ Wolffilla loogisen totuuden kriteeri on predikaatin määritettävyyys subjektin käsitteillä. Ks. *Log.* § 524. Siten myös objektiivisen totuuden kriteerin voidaan sanoa olevan niiden predikaattien määritettävyyys, jotka käyvät yksiin jonkin objektin kanssa tarkassa havainnossa samaisesta objektista.

⁴ [Latinan *opinari* käännetty verbillä ”luulla”. Kuten saksan *meinen*, se tarkoittaa myös ”olla mieltä”. Saksan *vermuten* on tyypillisesti ”olettaa”.]

⁵ Suotakoon nämä saksankieliset termit, jotka haluisin liittää mukaan havainnollisuuden vuoksi, koska eri filosofit ovat viime aikoina käyttäneet yleensä saksan kieltä tästä aiheesta keskustellessaan.

⁶ [Georg Samuel Albert Mellin (1755–1825), saksalainen filosofi, merkittävin teos tekstissä mainittu *Encyclopädisches Wörterbuch der kritischen Philosophie* (1797–1803).]

⁷ Käännetty Lundissa 1799; ks. 180 [Johann Schultze (1739–1805), saksalainen filosofi, Kantin ystävä. Teoksen *Erläuterungen über des Herrn Professor Kant Kritik der reinen Vernunft* (1784; 2. p. 1791) ruotsinsi Gustaf Lutteman.]

⁸ [Käännetty Turussa 1809, 102. [Johann Gottfried Karl Christian Kiesewetter (1766–1819), saksalainen filosofi, julkaisi 1791 laajalti käytetyn logiikan oppikirjan, joka ilmestyi filosofian tohtori J. W. Tuderuksen ruotsintamana jo 1806. Teoksesta otettiin Turussa useita uusia painoksia, viimeisin 1835.]

⁹ Wolffilla on lähes samanlainen lause, ks. *Log.* § 611. Hän sanoo: ”Meidän sanotaan uskovan sitä propositiota, jonka hyväksymme puhujan arvovalan vuoksi.”